

DOKTORI (PHD) DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Bariné Baldavári Eszter

A szecessziós építészet tendenciái Kőrössy Albert Kálmán életművének keresztmetszetében

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és
Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Dr. Őze Sándor DSc

Művészettörténet-tudományi doktori program

A doktori program vezetője: Dr. habil. Szakács Béla Zsolt

A bizottság elnöke:

Dr. Szakács Béla Zsolt PhD habil. egyetemi tanár

Az értekezés opponensei:

Dr. Csáki Tamás József PhD egyetemi adjunktus

Prof. Dr. Sisa József MTA doktora habil, professor emeritus

A bizottság titkára:

Dr. Kopócsy Anna PhD egyetemi adjunktus

A bizottság tagjai:

Dr. Kovács Imre PhD egyetemi docens

Dr. Ordasi Zsuzsanna PhD egyetemi docens

Témavezető:

Dr. Rozsnyai József adjunktus

Budapest, 2025

1.1 A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI

A 2010-ben induló kutatás keretein belül (BA szakdolgozat) Kőrössy Albert Kálmán budapesti műveit mutatta be a disszertáns, amelynek eredményeként, új épületek és dokumentumok segítették az építész megismerését. 2013-ban előbb a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült kézirat Kőrössy munkásságáról, majd a mesterszakos szakdolgozat, amely az építész teljes életművének bemutatására törekedett. A nemzetközi szecessziós építészet megismerése érdekében 2013 és 2020 között a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Művészeti Akadémia által támogatott kutatóutak során sorrendben: Németországban, Belgiumban, Finnországban, Angliában és Skóciában, Franciaországban, végül Spanyolországban ismerte meg a kutató a helyi építészeti sajátosságokat. A kutatóutak során meglátogatott tizenöt város 385 épületénél készített külső és belső fotók segítettek az elemzési munkát. A közel négyszáz felkutatott épületen kívül a fontosabb városok közgyűjteményeibe is sikerült ellátogatni, a helyszínen tapasztaltak az alkotói támogatásokat nyújtó intézmények számára benyújtott kéziratok formájában lettek feldolgozva.

2018-ban a Magyar Építészeti Múzeum munkatársaként nyílt lehetősége a disszertánsnak, mint kurátor egy Kőrössy Albert Kálmán építészetét bemutató kamarakiállítás megrendezésére az Iparművészeti Múzeummal közös együttműködés keretein belül. A „*Díszítőérzékkel átszőtt tudás*” Kőrössy Albert Kálmán építőművészete című tárlat 2018 és 2019 között Budapesten három helyszínen volt megtekinthető: a Ráth György-villában, majd az

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum dísztermében, végül pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár aulájában, ahol a *„Csak a könyv kapcsolt múltat a jövőbe”* című konferencián Kőrössy mellett számos szecessziós építésszel kapcsolatos kutatásról hallhattunk beszámolókat. Néhány héttel a konferencia megrendezése előtt Mexikóból jelentkezett Kőrössy Albert Kálmán régóta keresett családja. A leszármazottak történetei nemcsak az építész személyiségének megismerését segítették, hanem új szempontok szerinti kutatást is lehetővé tettek. Az építész alkotásaihoz köthető, valamint a szecessziós építészetről szóló hazai és nemzetközi publikációk mellett 2021-ben jelent meg a disszertáns szerzői munkájaként Az építészet mesterei sorozat részeként Kőrössy Albert Kálmán monográfiája a Holnap kiadó gondozásában.

1.2 CÉLKITŰZÉSEK

A 19. és 20. század fordulóján népszerű építészeti formák között megjelent egy, a klasszikus formakincsből kiinduló historizáló építészettel szakító művészeti törekvés. De valóban teljes szakításról van szó? Hogyan alakult a szecesszió Európa gazdaságilag fejlett országaiban (illetve művészeti központjaiban) és miképpen hazánkban?

Hogyan viszonyult esztétikai szempontból az új törekvéshez a korabeli társadalom, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia politikusai és prominens személyei? Milyen kritikai hangok jelentek

meg a politikai életben az új művészeti irányra vonatkozóan? A szecessziót mozgalomként vagy stílusként értelmezhetjük-e, valamint van-e átfedés a két értelmezés között? A dolgozat bevezető része ezekre a kérdésekre keresi a választ a korabeli források és a legújabb kutatások tükrében.

Milyen művészeti világ tárult Kőrössy Albert Kálmán elé a 19. század végén, és hogyan alakították építészetét e „*versengő látomások*” a századfordulón? Milyen személyes és művészeti kapcsolatok, érdeklődési körök mentén épültek ma is ismert alkotásai? A dolgozat sz építész életútjának és alkotásainak megismertetésére és részletes bemutatására törekszik a hazai és nemzetközi források és kutatások segítségével, valamint kísérletet tesz az építész munkásságának a magyar szecessziós művészetben való elhelyezésére nemzetközi kitekintéssel.

2. A KÖVETETT MÓDSZERTAN

Az elmúlt tizenöt év kutatásában az elsődleges szerepet a Kőrössy Albert Kálmán életéhez kapcsolódó levéltári források feldolgozása jelentette. A hazai közgyűjteményeken kívül erdélyi levéltárak anyagai, a Mexikóban élő leszármazottaktól kapott fényképek és dokumentumok, valamint a floridai Wolfsonian Egyetem Róth Miksa-gyűjteményének tervlapja gazdagította ismereteinket. A forrásfeldolgozáson kívül a művészettörténeti elemzési módszerek közül stílustörténeti és stíluskritikai vizsgálatok segítették az építészettörténeti vonatkozású kérdések megválaszolását. A

stíluskritikai elemzésben nemcsak a Kőrössy életművön belül született alkotások egymáshoz való viszonyát vette a disszertáns górcső alá, hanem a magyar szecesszió más alkotásaival, sőt a nemzetközi szecessziós tendenciák építészeti műveivel hasonlította össze. A nemzetközi példák országok szerinti összehasonlítása után a dolgozat kísérletet tesz néhány külföldi alkotást a Kőrössy életműben megtalálható formákkal összevetni, kiemelve a közös és az egyedi stílusjegyeket.

A művészettörténeti módszereken kívül történelemtudományi metódusok segítségével a dolgozat a monografikus feldolgozáson kívül a tudásáramlás és a kulturális transzfer segítségével igyekszik az építész személyes és szakmai kapcsolataira, kapcsolódási pontjaira rávilágítani. A kutatás történeti földrajzi, ökológiai, valamint etimológiai elemzésekre is támaszkodott.

3. AZ ÚJ EREDMÉNYEK

3.1 Életrajzi adatok, új épületek

Az igen szűkös forrásanyag ellenére a kutatás során sikerült tíz új, Kőrössy Albert Kálmán által tervezett épületet beazonosítani. A művész életrajzának részletesebb megismerését segítette az építési iratokon kívül az első személyéhez kötődő tárgy: egy könyv, amelyet nagybátyjától, szántói Kőrösy József statisztikustól kapott ajándékba. A napjainkban Mexikóvárosban élő leszármazottak megtalálása következtében az építészről és családjáról rendelkezésre áll több

portréfotó is, valamint olyan történeti adalékok, amelyek közül néhány a kutatást is előrelendítette.

3.2 Új források, témakörök

Az elmúlt három esztendő során két, véletlenszerűen előkerült dokumentumcsoport gazdagítja a doktori disszertáció forrásait: a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum adattárában őrzött, Zielinski Szilárd-hagyatékban fellelhető tervek, dokumentumok a temesvári híd történetéhez, valamint az elpusztultnak hitt, egykori vallás- és közoktatásügyi minisztérium anyagában (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár) megtalált iskolaépítésekhez kapcsolódó dokumentáció, amely nemcsak a két érintett oktatásiépület építéstörténetét gazdagította. A dobozokban fellelt építési napló segítségével – ha csak egy bizonyos időszakra vonatkoztatva is – sikerült a Körössy-iroda működését bemutatni.

3.3 Új fogalmi keretek

Az építész életművének ismertetése közben nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi szecesszió kutatással kapcsolatos etimológiai és terminológiai kérdések is felmerültek, amelyek során egyrészt azt vizsgálta a disszertáns, hogy a szecesszió stílusként vagy mozgalomként értelmezendő. A kutatáshoz nemzetközileg elismert építészeket és művészettörténészeket vont be, hogy látható legyen, hol, miként dolgozzák fel a kérdést. Ezen kívül a szakirodalom

terminológiai aspektusait is vizsgálta, melynek során azt az állapítást fogalmazta meg, hogy a francia és belga Art Nouveau szétválasztása a magyar szakirodalomban szükséges lenne, hiszen a századforduló korszelleme a két országban más-más gazdasági, történelmi, esztétikai hatások mentén alakult, amely az építészetben és a díszítőművészetben is nyomon követhető.

Kőrössi Albert Kálmán építészetének megértéséhez, a hazai építészetben való elhelyezéséhez a disszertáns javasolta a korai Jugendstil terminusként való bevezetését a magyar szakirodalomba, amely a formai sajátosságokat is könnyebben értelmezhetővé teszi. Ezt a megállapítást, valamint a stílustörekvések pontosítási igényét erősítette a disszertáns 2024 és 2025 folyamán a Kárpát-medencében tett szecesszió kutatása, amely során lehetősége nyílt a mai Magyarországon, a határon túli területeken, valamint a környező országokban mintegy 167 településre ellátogatni, ahol körülbelül 360 épületet dokumentált. A nemzetközi projekt egyik vezetőjeként, a mintegy 10 000 km-es „szecessziós túrán” szerzett tapasztalatokat a dolgozatba is beépítette.

3.4 Kulturális transzfer és tudásáramlás

A disszertáció az építész tanulmányai során szerzett tapasztalatait, és a későbbiekben kialakult érdeklődési köréhez kapcsolódó témaköröket is felvázolta. A müncheni évek és a Hauszmann-irodában tapasztaltak után a magyaros formatörekvések, majd a historizmushoz való visszatérés pályáíve rajzolódik ki előttünk, amelyben fontos

szerepet kapnak különféle helyszínek és szakmai kapcsolatok, valamint a megbízói körből kikerülő megrendelői kör, mint Kőrössy és családjának kapcsolati hálója.

3.5 Materializált eredmények

A kutatás elmúlt éveiben a számos konferenciaelőadás, magyar és angol nyelvű publikáció mellet az egyik jelentős mérföldkő egy életmű-kiállítás bemutatása volt 2018 és 2019 között Budapesten három helyszínen, valamint az építész monográfiájának megjelenése 2021-ben. A nagyközönség számára pedig ismeretterjesztő előadások és városi séták útján tette széles körben is ismertebbé Kőrössy Albert Kálmán építész e sorok szerzője.

4. A TÉMÁBAN VÉGZETT PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉG

KÖRÖSSY ALBERT KÁLMÁN ÉPÍTÉSZETÉRŐL:

- Building Community for a House in Budapest, *Coup de Fouet* 2023/39, 19-27.
- *Miracles and Professional Results of the Research on Albert Kálmán Kőrössy's Architecture*, IV coupDefouet International Congress, Barcelona, 2023
- Lechner Ödön „irodái”: történeti rekonstrukció egy pénztárnapló alapján, *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 2022/3, 63-67.
- Albert Kálmán Kőrössy's Architecture in Hungary. An Oeuvre Influenced by The Early Jugendstil in Munich and Hungarian National Endeavours, *RIHA*, megjelenés alatt

- „Friss fuvallat leng felénk” Hazánk természeti formái Kőrössy Albert Kálmán építőművészetében, *Régi-Új Magyar Művészet*, 2021/2, 62-72.
- „Itt nyújt az élet örömet...” A Sonnenberg-ház civil kezdeményezésű műemléki rekonstrukciója, *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 2021/3, 72-74.
- *Kőrössy Albert Kálmán. Az építészet mesterei, monográfia*, HOLNAP kiadó, 2021
- „Díszítőérzékkel átszőtt tudás” 150 éve született Kőrössy Albert Kálmán (1869-1955) építész, *Magyar Iparművészet*, 2019/2., 47-51.
- Lechner Ödön építészeti formáinak hatása Kőrössy Albert Kálmán építőművészetére honfoglalás kori tárgyak és a népművészet keresztmetszetében, *Ybl és Lechner vonzásában* (szerk.: Rozsnyai József), Budapest, 2018, 160-175.
- „*The Etymological problem of Szecesszió in Hungary via Albert Kálmán Kőrössy's oeuvre*”, coupDefouet Congress, Barcelona, 2018
- Art Nouveau és kansallisromantiikka, avagy Belgium és Finnország hazánk építőművészetének tükrében. *Képváltás. Tanulmányok a Fiaatal Művészettörténészek V. konferenciájának előadásaiból* (szerk.: P. Kovács Klára, Pál Emese), Kolozsvár, 2017, 181-198.
- Kőrössy Albert Kálmán, a szecessziók mestere. *Építőművészek Ybl és Lechner korában*, Szerk. Rozsnyai József, Budapest, 2015, 318-351.
- A német korai Jugendstil hatása Kőrössy Albert Kálmán építőművészetére. *Kóstolni a szép- tudományba: Tanulmányok a Fiaatal Művészettörténészek IV. konferenciájának előadásaiból*, szerk. Székely Miklós et al. Budapest: CentrArt, 2014, 173-186.

A SZECESSZIÓS TÖREKVÉSEKRŐL

◦ A századforduló táji és természeti mintáinak vizsgálata a szecesszió építészetében, TÉRformák TÁRsadalomformák, Szerkesztők: Tamáska Máté és Kardeván-Lapis Gergely, 47-76.

◦ „...Mindazoknak, akik [...] a szépet is magyarul szeretik”. Hatások, amelyek formálták Kós Károly nemzeti törekvéseit építészetében és építészettörténeti írásaiban, Országépítő 2023/4, 42-47.

◦ A művészet mindenkié. Az utópista szocializmus törekvései és megvalósulásának kérdései a szecesszióban, Magyar Művészet, 2023/5. 47-54.

◦ Egy szecessziós vigadó öröksége. Tóth József Színház, Szentes, Magyar Építőművészet, 2021/4, 20-25.

◦ A zseni és a tehetség. Charles Rennie Mackintosh (1868–1928) születésének 150. évfordulójára emlékezünk, Magyar Iparművészet 2018/6., 173-186.

◦ Milyen volt Afrika? Kongó természeti formáinak megjelenése a belga Art Nouveau-ban, Örökségfigyelő blog, 2016. február

◦ „Egyszerű vonalakban tiszta színezés” – Róth Miksa üvegművészetének tervanyagát mutatja be a Magyar Építészeti Múzeum, Örökségfigyelő blog, 2016. január